

ОЦІНКА РОЗВИТКУ МАЛОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Коробка С.В., к.е.н.,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

У статті проведено оцінку розвитку малого підприємництва в сільському господарстві Волинської області. Досліджено чинники, які мають вплив на розвиток малого сільськогосподарського підприємництва. Подано пропозиції, що подальшого розвитку даного виду економіки

In the article the estimation of development of small enterprise is conducted in agriculture of the Volinsky area. Investigational factors which have an influence on development of small agricultural enterprise. Suggestions of are given, that subsequent development of this type of economy

Постановка проблеми. Результатами реформування вітчизняної економіки, зокрема сільського господарства, стали поява нових організаційно-правових форм господарювання, значна диференціація їх типів, зростання чисельності суб'єктів ринку та подрібнення виробництва. Разом з неадаптованою до умов ринкової економіки аграрною політикою це спричинило значні проблеми в розвитку сільського господарства і села.

Мале підприємництво сьогодні виступає рушійною силою розвитку вітчизняної економіки. Упродовж останніх років саме суб'єкти малого підприємництва перебувають у центрі політичної та економічної уваги державних і місцевих органів влади, є предметом різноманітних програм соціально-економічного розвитку. Зростає кількість малих підприємств, чисельність працездатного населення, зайнятого у сфері малого підприємництва, їх частка на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку малого підприємництва в сільському господарстві знайшла широке відображення в зарубіжній економічній літературі так і видатні вітчизняні вчені. Виникнення, функціонування і розвиток малого підприємництва в галузі стали предметом дослідження сучасних вітчизняних економістів-аграрників – Ю. Губені, В. Липчука, Ю. Лупенка, М. Маліка, С. Реверчука, П. Саблука, Г. Черевка. Проте все більшої уваги потребує вирішення проблем, пов'язаних зі створенням малих агропідприємств, обґрунтуванням стратегій їх подальшого розвитку, пошуком ринкових ніш і позиціонуванням у них, використанням ринкових інструментів підтримки малого підприємництва на різних рівнях.

Формування цілей статті. Розглянути організаційно-економічні аспекти функціонування малого підприємництва в аграрному секторі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток підприємництва, зокрема й малого, супроводжується підвищенням ефективності виробництва, покращанням якості продукції, культури обслуговування, має важливе суспільне значення. Саме малі підприємства сприяють створенню нових робочих місць, впровадженню науково-технічного прогресу у виробництво, інвестиційному та інноваційному процесам. Успіх ринкових перетворень в АПК значною мірою визначається тим, як вдається реалізувати потенціал малого підприємництва.

Згідно українського законодавства до числа малих підприємств належать підприємства із середньообліковою кількістю персоналу до 50 осіб, обсягом валового доходу за рік не більше 70 млн. грн.

Дослідження підтверджують, що найпоширенішими організаційно-правовими формами підприємництва є індивідуальне, партнерське і корпоративне. Кожне з них має свої організаційні особливості у виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції, фінансовій діяльності, взаємовідносинах з податковими органами.

Результати підприємницької діяльності в сільському господарстві, галузі, яка традиційно є провідною на Волині, залежать передусім від об'єктивних обставин, кліматичних умов, що формують особливості організації праці і виробництва. Підприємці, які працюють у сільському господарстві, мають меншу свободу вибору, проте вищий ризик порівняно з іншими видами підприємницької діяльності, що накладає свої особливості не тільки на діяльність підприємств, а й на їх взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання.

Дослідження підтверджують динамічність розвитку малого підприємництва в області за 2000-2008 роки. Особливо показовим цей процес є в сільському господарстві, де відбулося зростання кількості малих підприємств – у 2,5 раза (629 одиниць (2000 р.) до 1579 одиниць (2008р.). Такі зміни в кількості малих підприємств є характерною реакцією галузі і сільського населення на зміни в економічних умовах господарювання та на кон'юнктуру ринку сільськогосподарської продукції.

Простежуються значні зміни темпів росту малого підприємництва за досліджуваній період.

Зокрема, якщо у 2001 році ланцюговий темп приросту складав 26,2%, то у 2008 році – 14,2%, що свідчить про сповільнення темпів росту малого підприємництва за досліджуваний період. Проте базисний темп приросту з року в рік зростає: кількість малих підприємств у 2002 році порівняно з 2001 роком збільшилась на 30%, а у 2007 році порівняно з 2008 роком – більше, як у 2,5 рази.

У результаті проведеної аграрної та земельної реформ відбулися суттєві зміни в чисельності та організаційній структурі підприємств у сільському господарстві Волинської області.

Характерною тенденцією реформування колективних сільськогосподарських підприємств стало зростання чисельності фермерських становить 895 од. та особистих селянських господарств – 229978 одиниць. Кількість яких з року в рік помітно зростає, проте, темпи створення скоротилися.

Необхідність ефективного використання засобів схиляє селян до такої діяльності, пошуку таких виробничих і організаційних форм розв'язку, які б нівелювали структурні обмеження (насамперед у межах родини і господарства).

З метою виявлення мотивів започаткування підприємницької діяльності провели опитування голів фермерських господарств. Загальні кількість респондентів складала 84 особи, тобто 10% загальної їх кількості.

Проведене дослідження показало, що основним мотивом, який спонукає селянина займатися підприємницькою діяльністю, є особиста свобода і незалежність у прийнятті рішень (38,1%), а також прагнення отримати вищі доходи (25% респондентів), тобто сприяння покращанню свого матеріального стану.

Наведені дані дають підстави для висновку про те, що економічні мотиви не були основною причиною започаткування фермерської діяльності, оскільки лише третина опитаних фермерів пов'язує початок своєї підприємницької діяльності з прагненням отримати вищий дохід чи скрутним фінансовим становищем. Натомість майже кожен другий респондент початок фермерської діяльності ув'язує з особистими цінностями; можливість себе реалізувати та особиста свобода і незалежність. Близько 7% фермерів області розпочали свою діяльність з огляду на наявну базу, передусім технічну, у вигляді переважно трактора.

Тому, можна стверджувати, сільськогосподарське підприємство здатне функціонувати лише за наявності відповідних ресурсів: землі, праці, капіталу. Їх кількісний і якісний склад можуть як обмежувати виробничу діяльність, так і сприяти її розвитку.

Процес приватизації земель в українському селі відбувається швидкими темпами. Усі земельні ділянки, які перебувають в користуванні сільських жителів можна поділити на 4 категорії: присадибні ділянки, підсобні господарства, дачні ділянки, якими володіють міські жителі, земля у формі “земельних часток” – паїв.

В області розмір земельних угідь у середньому на одне мале підприємство становить 53,1 га. При цьому спостерігаються суттєві розбіжності щодо цього показника за агропромисловими зонами. Зокрема, в Лісостеповій зоні в середньому на одне мале підприємство у 2007 році припадало 30,20 га, а у 2000 році цей показник становив 18,53 га. У Північно-Поліській зоні площа на одне підприємство зменшилася: у 2000 р. на одне підприємство припадало 18,66 га, а у 2007 р. цей показник становив лише 18,45 га; у Південно-Поліській зоні він є найвищим в області – у 2007 році – 56,65 га, що на 32,10 га більше, ніж у 2000 р.

Виробництво сільськогосподарської продукції залежить від комплексу чинників, проте одним із найважливішим є людський. Однак галузь характеризується низькою зайнятістю, причиною цього є сезонний характер сільськогосподарського виробництва.

Дослідження показують, що відбулося зростання зайнятості у малих сільськогосподарських підприємствах – у 4 рази. Особливо помітно збільшилась кількість працівників у господарствах, які займаються змішаним виробництвом (виробництвом продукції рослинництва і тваринництва) – у 6,4 рази. Незначні збільшення відбулися у господарських формах, які займаються виробництвом продукції рослинництва та тваринництва – в 3 рази, а кількість працівників, які зайняті наданням послуг у галузі рослинництва, збільшилася в 4 рази. Основна частка працівників, які зайняті в малих сільськогосподарських підприємствах, задіяна у змішаному виробництві – 45,9%, найменше – у сфері надання послуг у галузі рослинництва й тваринництва – 9,7%.

Таким чином, можна стверджувати, що малі підприємства за видами діяльності виконують покладену на них функцію – забезпечення робочими місцями.

Значний вплив на обсяг виробництва сільськогосподарської продукції має рівень матеріально-технічного забезпечення. Особливо проблемним це є для малих підприємств, оскільки ефективне використання їх можливе лише за умови забезпечення відповідного масштабу виробництва.

Рівень технічної забезпеченості малих підприємств є низьким. За 2000-2006 роки відбулося збільшення кількості тракторів всіх марок у 2 рази, або на 708 од., тракторних причепів – у 3 рази, або на 1026 одиниць. Простежуються тенденції до збільшення кількості зернозбиральних комбайнів на 43 од., що становить 16%, а також значно збільшилася кількість сівалок – на 56%, або на 127 одиниць.

Значну частку сільськогосподарської техніки мають фермерські господарства. За досліджуваний період (2000-2008) відбулося поповнення сільськогосподарської техніки за всіма видами, проте скоротилася кількість картоплезбиральних комбайнів на 2 од., або на 7 відсотків.

Незважаючи на значні зміни в динаміці забезпеченості сільськогосподарською технікою, її кількість залишається недостатньою.

У загальному обсязі забезпеченості сільськогосподарською технікою частка малих підприємств невелика. Спостерігається незначне збільшення кількості картоплезбиральних комбайнів, картоплесаджалок.

У фермерських господарствах рівень технічного забезпечення виробництва є вищим порівняно з іншими формами малого підприємництва, проте тенденції залишилися аналогічними.

Доцільно зазначити, що для проведення виробничого процесу, особливо в галузі рослинництва, важливу роль відіграє не тільки кількісне зростання машинно-тракторного парку, а й структура за марками та їх використання у технологічному процесі вирощування тих чи інших сільськогосподарських культур. Адже, відомо, в господарствах мають бути присутні трактори для оранки і підготовки ґрунту до посіву зернових культур, менш потужні трактори, пристосовані для посіву цукрових буряків, а також легкі трактори для перевезення вантажів у господарстві. Забезпеченість підприємств у розрізі районів зернозбиральними комбайнами зросла на 26 од. у загальній кількості, що свідчить про достатній рівень забезпеченості ними.

Збільшення кількості тракторів і комбайнів свідчить про те, що їх є недостатньо для забезпечення всіх підприємств, оскільки згідно з нормативами кількість комбайнів на 100 га зернових має бути в межах 1-1,5, а фактично є 0,67.

Основною причиною такого низького рівня забезпеченості малих підприємств технікою є недосконалий рівень розвитку ринкової інфраструктури, спрямованої на забезпечення матеріально-технічних, інформаційних потреб малого підприємництва.

Це спричиняє великі незручності у використанні сільськогосподарської техніки, ставить в нерівні умови малі підприємства порівняно з великими підприємствами щодо термінів збору урожаю, що супроводжується великими втратами врожайності сільськогосподарських культур.

Власники малих підприємств через невисокі ціни реалізації сільськогосподарської продукції, особливо рослинницької, отримують дуже низькі доходи, за рахунок яких не можуть придбати необхідну їм техніку власними засобами.

Невирішеним залишається питання кредитів на придбання сільськогосподарської техніки. Адже відомо, що кредити надаються під заставу, а майно, яке є в розпорядженні малого підприємства (фермерські приміщення та інше), комерційними банками під заставу не приймається через низьку ліквідність (низьку балансову вартість, нетипові проекти) і неможливість подальшої її реалізації в разі неповернення кредиту.

Тому вважаємо, що одним із невідкладних завдань є створення ринку землі, за якого сільськогосподарські угіддя могли б бути предметом застави. Не вирішено питання з лізинговим кредитуванням у сільському господарстві та іншими сферами надання позичок.

Поки що недостатньо розвинений такий вид оренди, як лізинг. Обсяг лізингових угод на сільськогосподарське обладнання зменшився у 2005 році з 6,2 млн. до 5,7 млн. доларів США, що становить 34,5% всіх лізингових угод. Згідно з останніми дослідженнями на 70-80% сільськогосподарська техніка себе спрацювала, а приблизно 40% тракторів в Україні вироблені 15-25 років тому.

Висновки. Проведене дослідження проблем розвитку малого підприємництва у сільському господарстві Волинської області дозволяє зробити такі висновки:

1. Створення малих підприємств є важливим напрямом формування ринкового середовища у вітчизняному агропромисловому комплексі. Їх розвиток сприяє задіяно нових робочих місць на селі, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу у малі форми сільськогосподарського виробництва, є важливим джерелом формування місцевих бюджетів й бюджетів селянських родин. Малі підприємства – це буферна зона, яка знижує ризики руйнування потенціалу великотоварного аграрного виробництва.

2. Мале підприємництво – це самостійна, ініціативна, створена на власний ризик діяльність щодо виробництва продукції (робіт, послуг) і пошуку каналів їх збуту з метою отримання прибутку. Водночас основними мотивами підприємницької діяльності власників малих підприємств Волинської області були можливість реалізувати власний потенціал, особиста свобода і незалежність.

3. Розвиток малого підприємництва у Волинській області характеризується високою динамічністю. Зокрема, у 2008 році порівняно з 2000 роком загальне зростання малих сільськогосподарських формувань становило 2,5 рази.

4. Встановлено, що за одним сільськогосподарським підприємством області у 2007 р. закріплено 35,1 га земельних угідь. Виявлено зростання чисельності працівників, зайнятих у малих підприємствах

у сільській місцевості, у 2008 р. порівняно з 2000 р. – у 4 рази. Доведено недостатнє матеріально-технічне забезпечення малих підприємств, відсутність вітчизняної сільськогосподарської техніки, пристосованої до обробітку невеликих земельних площ, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції.

5. У перспективі малі підприємства повинні орієнтуватися на використання своїх сильних сторін, до яких належать: висока еластичність діяльності стосовно змін на ринку, оперативність прийняття управлінських рішень та висока мотивація.

6. Основну роль у розвитку малих підприємств у перспективі, на думку їх власників, відіграватимуть фінансові чинники.

7. Пріоритетами державної та регіональної політики щодо розвитку малого підприємництва в сільському господарстві повинні бути: фінансова підтримка малих підприємств, створення організаційних передумов діяльності й структур із підтримки розвитку підприємництва, регулювання експортно-імпортних операцій, створення відповідної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, організація навчання та підготовки кадрів, інноваційна спрямованість розвитку сільського господарства.

Література.

1. Статистичний щорічник Волинь за 2007 рік. – Луцьк, 2008. – 556 с.
2. Режим доступу: <http://www.agroua.net>.
3. Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-60/doc-80/>
4. Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-93/doc-92/>
5. Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/sme_definition/decision_sme_en.pdf
6. Режим доступу: <http://europeans.org.ua>
7. Режим доступу: http://www.eim.nl/observatory_7_and_8/en/stats/2001/var1/1cou_size.html
8. Режим доступу: <http://www.fri.org.ua/ua/ukraine/62/>